

PAPER DETAILS

TITLE: TORBALI BÖLGESİNDE BULUNAN OSMANLICA ÇESME KITABELERİ İLE İLGİLİ BİR
ALAN ARASTIRMASI

AUTHORS: Necat ÇETİN

PAGES: 907-921

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/417321>

TORBALI BÖLGESİNDE BULUNAN OSMANLICA ÇEŞME KİTABELERİ İLE İLGİLİ BİR ALAN ARAŞTIRMASI

A FIELDWORK ABOUT FOUNTAIN INSCRIPTIONS IN OTTOMAN LANGUAGE IN TORBALI AND ENVIRONS

Necat ÇETİN*

Özet

Torbalı bölgesinde 2008-2010 yılları arasında alan taraması gerçekleştirilerek kitabesi bulunan çeşmeler belirlenmiş ve fotoğraflanarak kayda alınmıştır. Toplam 18 kitabenin 16'sının Osmanlı dönemine, iki tanesinin ise Cumhuriyet dönemine ait çeşme kitabeleri olduğu tespit edilmiştir. Kitabesine göre en eski tarihli çeşme, eski adı Hortuna bugünkü adı Yazıbaşı olan idari birimdeki Üçoluk Çeşmesidir. Miladi 1750/51 tarihli. En çok Çapak Köyünde kitabesi olan çeşme bulunmaktadır. Bazı çeşme kitabelerinin ise kayıp olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çeşme, Kitabe, Torbalı, Çapak Köyü.

Abstract

Performing a fieldwork between 2008-2010 in Torbalı and environs, the fountains that have an inscription were stated and recorded as photographs. It is identified that there are 18 fountain inscriptions in total, 16 of which belong to Ottoman, 2 of which belong to Republican period. According to the inscriptions, the oldest one is Üçoluk Fountain in Yazıbaşı (Hortuna) Village. The fountain dates back to 1750-51. It is Çapak village in which the most number of fountains that have inscriptions are. Some of the inscriptions on the fountains were lost.

Keywords: Fountain, inscription, Torbalı, Çapak Village.

Tarihin yardımcı bilimlerinden birisi de “Epigrafi”dir. Kitabe bilimi anlamındadır. Kitabeler yapılan bir esere atılan imzadır Kitabe bize yapının hangi tarihte kimin tarafından inşa edildiğini anlatır. Bazen de yapının yapılış amacını da belirtir. O kişi veya aile ile ilgili bilgi verir. Yaptığımız alan araştırması sırasında 1650 yılından öncesine ait bir kitabeye ne yazık ki rastlayamadık. Bu kitabeler zaman içinde adeta ya ilgisizlikten ya da başka nedenlerden (defineciler) dolayı kayıp, tahrip oluyor. Bu nedenle tahrip olan kitabenin okunması da önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. 2008-2010 yılları arasında yapılan alan araştırmasında, Torbalı bölgesinde bulunan Osmanlıca çeşme kitabeleri kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Bazı köylerde Osmanlı dönemine ait çeşme olmasına (Örnek: Ahmetli, Yeniköy, Korucuk gibi) rağmen kitabelerinin kayıp olduğu görülmüştür.

Karaot Eski Cami Çeşmesinin Kitabesi¹: 1/ “Maşallah” 2/ “Ve segahüm rabbühüm şaraben tahüran”² 3/ “Sahibül-hayat vel- hasenat 4/ El- Hac İbrahim

*Yöre araştırmacısı Torbalı - İzmir (cetin.necat@gmail.com)

¹ Kitabe şuan köy camiinde girişimimiz sonucu koruma altına alınmıştır.

² Kur'an-ı Kerim , İnsan 76. Süresi 21. Ayet. Aynı ayet birçok kitabede karşımıza çıkmaktadır.

Efendi ve Abdullah oğlu 5/ Ali'nin rıza eyledikleri hayrat. " fi-sene 11 S(Safer) 1260³ . Kitabe boyutu: 53 X 60 cm.

Çapak İncircik Çeşmesi: Çeşme Kuşcuburun Mahallesi'nden Çapak Mahallesi'ne çıkan ara yol üzerindedir. İki satırlık kitabesi vardır. 1-*Sahib'ül-hayrat ve'l- hasenat* 2- *Kelkaraoğlu Bekir hayra'tı*. Sene: 1311⁴. Kitabe boyutu: 64 X 37 cm.

İncircik Çeşmesi (Necat Çetin özel arşivi)

İncircik Çeşme kitabesi (Necat Çetin özel arşivi)

³ Miladi 2 Mart 1844.

⁴ Kitabeye göre çeşme miladi 1895 yılında inşa edilmiş. Kelkaraoğlu lakabı bu gün Çapak' ta "Hacı Bekirler/Hacı İbrahimler" olarak bilinen aileye ait olduğunu ve soyadlarının "EGE / GÜN"olduğunu öğrendik. Köy nüfus esas defteri hane:20 de ailenin kaydı vardır. Bakınız Çapak Karyesi Nüfus Esas Defteri. İlçe Nüfus Müdürlüğü Arşivi. Atık Defter cilt:3. Aynı ciltte Çorlu, Tiryanda ve Yoğurtçular Karyesinin de kayıtları bulunmaktadır.

Düğerlik Köyü Çeşmesi: Çeşme köy meydanındadır. Dört köşesinde süsleme vardır. Dikkatimizi çeken nokta kitabenin ortasında her iki tarafta bir birine bakan ay ve yıldız motifidir. Yazı beş satırdır. Kitabe şöyledir:1/*Sabih-ül-hayrat vel- hasenat* 2/*Durbalı karyesi Hacı Appak* 3/*oğlu Hüseyin beratıyla ahali-yi* 4/*hayratla bir icar eyle ruhuna Fatiha* 5/*Sene: 1 Rebi-ül-ahir 1317*. Kitabenin yüzeyi çok bozulmuştur. Mermer üzerine silik bir şekilde kazınmıştır⁵. Kitabe boyutu: 53 X 26 cm.

Karacaağaç Köyü çeşme kitabesi: Köy 1950 yılına kadar Torbalı ilçesine bağlıdır. Daha sonra Buca ilçesine bağlanmıştır. Çeşme Kitabesi: “Mersinli kahve” yeni adı “Yeşilköy” yolu üzerindeki köyün çıkışının sol tarafındadır. 2002 yılında tarafıma incelenmiş ve okunarak kayıt altına alınmış ve kitabesi yerinde iken bugün ne yazık ki kaybolmuştur. 1/*Sahib-ül hayrat vel- hasenat Ahıskalı* 2/*Koca Kadızade essyid Salih* 3/*Efendi banisi Muharrem Sene:1202*⁶.

Çapak Koca Çeşme Kitabesi: Çeşmede üç tane kitabe bulunmaktadır. Köy 1530 yılındaki kayıtlarda görünmektedir. Çeşme kitabesine göre bir akar gözünün üzerinde “Konyalı Mustafa” diğer akar gözün üzerinde ise “Hasan kethüda oğlu İbrahim” yazmaktadır. Kitabenin üzeri ve kenarı boyalıdır. 1-*Sene: 1311 Sahib’ül- 2- hayrat ve’l- hasenat Konyalı Mustafa Ağa*⁷. Kitabe boyutu: 30 X 40 cm. Diğer akar gözün üzerinde: 1- “*Ve segahüm rabbühüm şaraben tahüran*” 2- “*Sahibül-hayrat vel- hasenat Hasan Kethüda 3- oğlu İbrahim hayratıdır. Sene: gurre Ra (Ramazan) 1311*”⁸. Kitabe boyutu: 30 X 40 cm.Çeşmenin kuzey tarında ise 1-“*Maşallah Sene 1311 Barekallah 2- Bu çeşmeyi hak eyledi ihsan 3-Nuş*”⁹ idenlere afiyet olsun “ yazısı bir kitabe üzerindedir. Kitabe boyutu: 30 X 40 cm.

⁵ Kitabe tarihi Ağustos – Eylül 1899 yılına aittir.Çeşme kitabesinde geçen kişinin bu gün köyde “Appaklılar” lakabıyla bilinen AYDIN ailesinden olduğunu öğrendik.Aile köy nüfus esas defteri hane: 11 ‘de kayıtlıdır. Bakınız: Düğerlik nüfus esas defteri. İlçe Nüfus Müdürlüğü arşivi. Atık defter cilt 11. Aynı ciltte Bozköy, Saipler, Arıtaşı ve Dirmil Karyelerinde kayıtları vardır.

⁶ Kitabeye göre çeşme Ekim-Kasım 1787 tarihinde inşa edilmiştir. Kitabede adı geçen ailenin kaydına 1905 miladi tarihli Karacaağaç köyü nüfus esas nüfus defterinde kaydı yoktur. Bakınız: Karacaağaç Nüfus Esas defteri. İlçe Nüfus Müdürlüğü Arşivi. Atık Defter cilt:17. Ancak aile ile ilgili köy mezarlığında bir mezartaşı kitabesi şöyledir: “Sene: 1184 Ahıskalı Abdülaziz Efendizade merhum Hüseyin Efendi” . Bu kitabe ise miladi 1770 /1771 tarihine denk gelmektedir.

⁷ Miladi 1895.

⁸ Miladi 1894 yılı Mart-Nisan ayının ilk günü.

⁹ Nuş: İçmek.

Çapak Koca Çeşme doğu tarafı kitabe1 (Necat Çetin özel arşivi)

Çapak Koca Çeşme doğu tarafı kitabe2 (Necat Çetin özel arşivi)

Çapak Koca Çeşme kuzey tarafı (Necat Çetin özel arşivi)

Çapak Kürt Ömer çeşmesi: Çeşmeyi yaptıran kişi köy 62 nolu hanede kayıtlı aileden olan Yozgat 1263 (1847) doğumlu Hamza Ali oğlu Kürt Mehmet oğlu Ömer'dir. Aile Yozgat kökenlidir. Kitabesi şöyledir: *1-Sahibül-hayrat vel- hasenat 2-Kürt oğlu Ömer'in 3-Taş hayratı Sene: 1309¹⁰*. Kitabe boyutu: . 28 X 35 cm.

Kürt Ömer Çeşmesi kitabesi (Necat Çetin özel arşivi)
(Necat Çetin özel arşivi)

¹⁰ Kitabeye göre çeşme miladi 1893 / 1894 yılına aittir. Kitabede geçen "TAŞ" kelimesi daha sonra ailenin soyadı olmuştur. Ailenin köy nüfus esas defteri hane: 62 kaydı vardır. Bakınız Çapak Karyesi Nüfus Esas Defteri. İlçe Nüfus Müdürlüğü Arşivi. Atık Defter cilt:3.

Çapak Derinkuyu Çeşmesi: Çeşme, köyün kuzey tarafındaki çıkış yolunun sağ tarafındadır. Kitabesi şöyledir: 1-*Sahib'ül- hayrat* 2- *Hacı Bekir oğlu* 3- *Hacı İbrahim Ağa* 4- *Sene: 1311*¹¹. Kitabe boyutu: 30 X 35 cm

(Necat Çetin özel arşivi)

Çapak Derinkuyu Çeşmesi kitabesi (Necat Çetin özel arşivi)

¹¹ Kitabeye göre, tarihi miladi 1895 yılına aittir. Hacı Bekirler aynı köydeki İncircik Çeşmesi'ni de yaptıran kişidir. Köydeki soyadları yukarıda söz edildiği gibi "GÜN ve" EGE'dir. Bakınız Çapak Karyesi Nüfus Esas Defteri. İlçe Nüfus Müdürlüğü Arşivi. Atık Defter cilt:3.

Özbey (Hamidiye) Köyü Cami Çeşmesi: Çeşme bugün ayakta değildir. Çok güzel bir işçilik sergilendiği görünmektedir. Kitabe şöyledir: 1/ Ziyet Efza-yı Makam-ı Mualla-yı Hilafet-i İslamiye ve Erike-i Pira-yı 2/Saltanat-ı Seniyye-i Osmaniye Es-Sultan İbn'üs- Sultan Es-Sultan 3/ El-Gazi Abdülhamid Han-ı Sani Hazretleri taraf-ı Eşreflerinden İş bu çeşme 4/ Bin Üç Yüz Onbir Sene-i Hicriyesi Şabanında İnşa Edilmiştir¹². Kitabe boyutu: 45 X 73 cm.

Hamidiye (Özbey) Camii çeşmesi kitabesi (Necat Çetin özel arşivi)

Çakırbeyli Köyü Çeşmesi: Çeşme bugün ayakta olmayıp yıkılmıştır.. *Sahib-ül- Hayrat-vel- Hasenat Çakırbeyli Karyesinden Memiş'in oğlu Mehmet Ağa'nın Eser-i Hayratıdır. Sene: 1341*¹³. Kitabe boyutu: 30 X 40 cm.

¹² 1311 yılı Şaban ayı miladi Şubat – Mart 1894 yılına tekabül etmektedir. Köyün eski adı “Hamidiye”dir. Köy camii kitabesi Şaban 1307 yani Şubat-Mart 1890 tarihlidir. Çeşme daha önceleri var iken bugün ne yazık ki kitabesinden başka hiçbir şey geriye kalmamıştır. Köy camii kitabesi aynı metne sahip ve köyün adı camii kitabesinde zikr edilirken çeşme kitabesinde sadece çeşme denmiştir. 19 yüzyıl son çeyreğinde yapılan köy camilerinin hepsinin yanında muhakkak camii çeşmesi ve havuz olmasıdır. Yeniköy ve Ahmetli köyünde o dönemde yapılan çeşmeler yıkılmayıp ayakta kalmış olmasına rağmen ne yazık ki kitabelerine bulamadık.

¹³ Torunu eski köy muhtarı Gani Zafer Öncel’den adığımız bilgiye göre: Bu kişi Memiş Köse oğlu Kara Mehmet’dir. Tarihi, Miladi 1925 yılına denk gelmektedir. Ailenin köy nüfus esas defterinde hane: 10 kaydı vardır. Bakınız: Çakırbeyli Karyesi nüfus esas defteri. İlçe Nüfus Müdürlüğü Arşivi. Atık Defter cilt:8. Aynı ciltte Karakuyu ve Yeniköy nüfus kayıtları da bulunmaktadır.

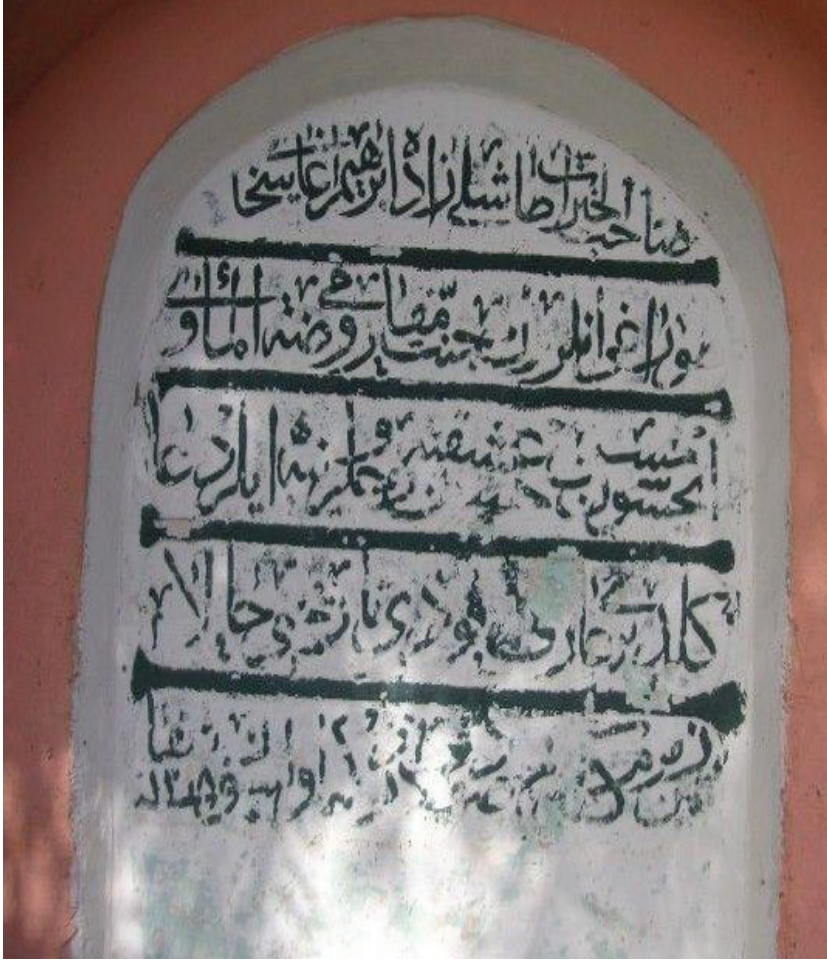
(Necat Çetin özel arşivi)

Ahmetli Köyü Çeşme Kitabesi: Köy meydanında köy camisinin yanında bulunmaktadır..Üç satır halindedir. 1/(*Birbirine bakan ay yıldız içinde*) *Banisi* 2/ *Hacı Halil mahdumu merhum Mustafa Ağa* 3/*Üstadı Sene:1332 Kiremitçi İsmail*¹⁴. Kitabe boyutu: 37 X 50.

Şehitler Köyü Süleymaniye cami önündeki çeşme kitabesi: 1/*Sahibü'l hayrat Taşlı-zâde İbrahim Ağa-yı sehâ (cömertlik)* 2/*Durağı anların cennet makamı ravzatü'l meva(mesken)* 3/*İçsün Hasan Hüseyin aşkına ruhlarına eyle dua* 4/*Geldi bir âdemi kodu tarihini halâ* 5/*...* (okunamadı) *zemzem(okunamadı) datlı sudur ki olsun cana şifa. Sene: 1217.* Kitabe boyutu: 67 X 95 cm. Şehitler köyündeki Süleymaniye camiinin batı tarafındadır. Kitabenin ilk dört satırı cami imamı ile birlikte güçlükle okunmuştur. Kitabenin üzerinde harç lekeleri ve daha önce definecilerden dolayı aldığı tahrifat okumayı engellemiştir¹⁵. Okunamayan yerler belirtilmiştir.

¹⁴ Bu ailenin 1905 yılı köy nüfus esas defterine göre 1324 yani miladi 1908 yılında Denizli Yeğenağa 'dan köye gelip kayıt olduğunu öğreniyoruz. Hane no: 38. Aile kaydı bugün kapalı kayıttır. Bakınız: Ahmetli Karyesi nüfus esas defteri. İlçe Nüfus Müdürlüğü arşivi. Atik defter cilt:7. Aynı ciltte Hamidiye, Eyerci ve Arapçı Karyelerinde nüfus kayıtları vardır.

¹⁵ Kitabesine göre inşa tarihi miladi 1802 / 1803 yılında yapılmış.Gelelim Taşlızadelere. Taşlızadler 1700 ve 1800 lü yıllarda bu bölgede etkili bir aile olduğunu tahmin ediyoruz. Çünkü aynı aile eski adı Hortuna olan bugünkü Yazıbaşı'nda da karşımıza çıkmaktadır. Kaldı ki Saipler köyü ile ilgili araştırma yaparken de aynı aileye ait mezataşlarını köy mezarlığından farklı bir hazire aile mezarlığında inceledik. Ancak bu gün aynı köyde Taşlızade veya Taşloğulları ailesi bulunmamaktadır. Köy mezarlığı da tahrip edildiği için çeşmenin inşa edildiği tarihlere ait bir mezar taşı kitabesini göremedik. Burada dikkatimi çeken bir konu da genellikle alevi kesimin en çok andığı peygamberimizin torunu Kerbela şehitleri Hasan ve Hüseyin'e ithafta bulunulmasıdır

(Necat Çetin özel arşivi)

Yazıbaşı Beldesi (Hortuna) Üç Oluk Çeşmesi (Koca çeşme) Kitabesi: 1/Sene : Recep 1155: 2/Sahib-ül – hayrat vel hasenat 3/Taşlı-zade Ahmet hayratıdır. Kitabesi üç satırdır. Üçoluk çeşmesi veya Koca çeşme olarak tabir edilen beldenin doğusuna düşen taraftaki çeşmede bulunmaktadır¹⁶. Kitabe boyutu: 37 X 40 cm.

¹⁶ Taşlızadeler beldenin en köklü ailesidir. Köy mezarlığında bu aileye ait ayrı bir aile mezarlığı yani bölüm bulunmaktadır. Yazıbaşı (Hortuna) 1905 yılı nüfus esas defterinde aile 44 haneye kayıtlıdır. Ailenin başında ise "Taşlızade Hasan Hüseyin Efendi" bulunmaktadır. Bakınız: Hortuna Karyesi Nüfus Esas Defteri. İlçe Nüfus Müdürlüğü Arşivi. Atık Defter cilt:4. Aynı ciltte Helvacı Karyesi'nin de nüfus kayıtları vardır. Anlatıma göre söz konusu aile 1700 lü yıllarda köye gelmişler. Ancak bu iddiayı doğrulayacak elde yeterli belge yoktur. Kitabeye göre çeşme Eylül 1742 tarihini taşımaktadır. Şuan için Torbalı çukurunda incelediğimiz en eski tarihli çeşme olma özelliğini taşımaktadır.

Üçoluk çeşmesi (Necat Çetin özel arşivi)

Yazıbaşı Beldesi (Hortuna) Cami Çeşmesi Kitabesi: Kitabenin tamamı okunamamıştır. Okunabilen kısmı şöyledir: *Zadeoğlu Taşlı-zade Ahmet oğlu banisi. Sene: binyüzaltmışdört*¹⁷. Kitabe boyutu: 52 X 42 cm.

Cami çeşmesi (Necat Çetin özel arşivi)

¹⁷ Taşlızadeler hakkında yukarıda kısa bilgi verdik. Bu çeşmede cami çeşmesidir. Ancak üzerine kat kat boya ve kireç sürüldüğü zar zor banisini ve senesini okuyabildik. Diğer satırlarını okuyamadım. Bu kitabe özellikle "Zadeoğlu" vurgusu yapılmıştır. Bu dikkat çekmektedir. Bu çeşme en eski tarihli ikinci çeşme kitabesidir. Bu kitabenin diğerlerinden farklı olan bir özelliği bulunmaktadır. Diğer kitabelerde inşa tarihi hep rakamla verilirken burada tarih yazı ile verilmiştir. Tarihine göre çeşme 1750 / 1751 yılına aittir.

(Necat Çetin özel arşivi)

Korucuk (Dirmil) Kavacık Çeşmesi: Çeşme Kavacık mevkiindeydi. Özellikle Dirmil'den Düğerlik Köyü'ne veya Çengele (Ormanköy)'den Dirmilati mevkiine gidenlerin su içtiği bir çeşmeydi. 8 sene önce bu ülke kültürüne büyük zarar veren defineciler tarafından çeşme tahrip edilmiş. Kitabesi Ahmet Hançer tarafına bu konuda duyarlı olan köy muhtarı Sayın Fikret Hançer'e teslim edilmiş. Kitabe okuyabildiğim kadar şöyle: 1/Zat-ı iki hafız Ağa eyleyüb hayr-ı aziz yok iki ismini 2/ Mahallede aşr-ı ab idi muvaffak oldu bu sal 3/Rahmet idüb hakk-ı celil yek ikiyüz elli ikide akdı 4/Bu çeşmede eyledi sahib ül- hayrat vel- hasenat 5/Hafız Salih Seydişehir 01 RA (Rebi –ül – evvel) sene 1252¹⁸. Kitabe boyutu: 49 X 54 cm.

¹⁸ Miladi 16 Haziran 1836. Dirmil (Korucuk) Köyünün 1905 yılı Nüfus Esas Defterini incelediğimizde Seydişehir kökenli tek ailenin Hane 18 de kayıtlı olan Hüseyin Efendi oğlu Dirmil 1284 (miladi 1868) doğumlu "Koca Aliler" lakaplı GÜLERCAN soyadlı aile olduğunu tespit ettik. Bakınız: Dirmil Karyesi Nüfus Esas Defteri. İlçe Nüfus Müdürlüğü Arşivi. Atık Defter cilt:11. Semih Gülercan dedesinin yıllar önce Seydişehir'den Dirmil'e imam olarak geldiğini bildiğini aktardı.

Kavacık Çeşmesi kitabesi (Necat Çetin özel arşivi)

Helvacıköy çeşmesi: Çeşme şuan ayakta değildir. Kitabesi Şeref Ünal tarafında koruma altındadır. 1/Sahib ül- hayrat vel- hasenat 2/ “Ve segahüm rabbühüm şaraben tahüran” ¹⁹ 3/ Kızılcaköylü²⁰ Hacı Hasan hayratı. Fi sene:20 Zilhicce 1311²¹. Kitabe boyutu: 30X40 cm.

¹⁹ Kur'an-ı Kerim , İnsan 76. Süresi 21. Ayet.

²⁰ Bayındır Kıcılvaova Köyü. Köylülerden söz konusu köyden Helvacıköy'e gelin gelen ancak sonra vefat eden bir kişinin babası tarafından yaptırıldığı bilgisini aldık.

²¹ Miladi 24 Haziran 1894.

Helvacı Köy çeşmesi kitabesi (Şeref Ünal özel arşivi)

Demirciköy Kuru Çeşme: Köye yaklaşık 2 km. lik bir mesafededir. 1/*Sahib ül- hayrat vel- hasenat* 2/ *Merhum Hacı Abdülfettah*²² 3/ *Hayratıdır.* 4/ 1927. Kitabe boyutu: 30 X 40 cm.

²² Aileye köyde Fettahlar denmektedir. Köy Nüfus Esas Defteri Hane: Hane :44. Bakınız: Demirci Karyesi Nüfus Esas Defteri. İlçe Nüfus Müdürlüğü Arşivi. Atik Defter cilt:17. .Ailenin soyadı: ÖZDEN.

Demirciköy Kuru Çeşme (Necat Çetin özel arşivi)

Demirciköy Kuru Çeşme kitabesi (Necat Çetin özel arşivi)

Cumalıköy²³ Çeşmesi: 1/Cumalı karyesinden Mahmud 2-/oğlu Mehmet zevcesi Fatma'nın 3/ hayratıdır. Sene: 1303²⁴ . Kitabe boyutu: 34 X 44 cm.

Kaynaça

Çapak, Döğerlik, Çakırbeyli, Karacaagaç, Demirci,Cumalı, Hortuna, Ahmetli 1321 yılı nüfus esas defterleri (Torbalı İlçe Nüfus Müdürlüğü Arşivi- Atik defterler bölümü)

Necat Çetin özel fotoğraf arşivi

Şeref Ünal özel fotoğraf arşivi

²³ Torbalı'dan idari yönden ayrılıp Kemalpaşa ilçesine bağlanan köylerdendir.

²⁴ Miladi: 1885/86. Aileye bugün köyde Osman Ağalar denmektedir. Kapalı kayıt.Köy nüfus esas defteri hane:13. Bakınız: Cumalı Karyesi nüfus esas defteri. İlçe Nüfus Müdürlüğü arşivi. Atik defter cilt:16. Aynı ciltte Karakızlar, Çengele Çakallar Karyelerinin de nüfus kayıtları vardır.